

ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ

Мудра О.

Науковий керівник – доц. Палій Н.В.

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка проблеми. Провідне місце в цілісній системі естетичного виховання займає музична педагогіка. Розвиток окремих проблем, всебічне обґрунтування цілих систем музичного виховання, удосконалення форм та методів виховання - провідні завдання, які розв'язують музиканти - педагоги, намагаючись зробити художню культуру надбанням кожної людини. Є дуже багато чинників, які впливають на розвиток особистості: природні, матеріальні, природа самої особистості, мікросередовище (внутрішнє), макросередовище (зовнішнє), умови сім'ї, навчального закладу. Тривалий час вважали, що досвідчений педагог повністю може сформувати особистість дитини, застосовуючи методи „складання машини” всі деталі якої ретельно відшліфовано. Народна мудрість говорить: „Залізо шліфують, а людину - виховують тобто вирощують, як рослину”.

Як і рослина, дитина, зазначав відомий лідер нового виховання, представник шкіл, які нині вважають альтернативними, французький педагог Селестен Френе, „...формує себе зсередини”, і цей процес суворо індивідуальний. Такий один із законів життя. Зовнішні умови слугують дитині, як і рослині, матеріальною базою, звідки вона здобуває ресурси, необхідні для її живлення і росту. На нас лежать обов'язки наблизити до неї сприятливе середовище живлення.

Інакше кажучи, дитині, як і всім природним явищам, властивий процес саморозвитку як один із провідних принципів виховання, що впливає із природних умов. До них належить, насамперед, природа самої людини.

Метою статті є – розглянути вплив музичного виховання на розвиток особистості учня, з педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Музичне виховання - один з наймогутніших засобів, за допомогою якого здійснюється формування духовного світу особистості. Його сила полягає у впливі на почуття людини. Враження періоду дитинства залишаються на все життя. Тому, використання музики як засобу виховання дітей, займає чільне місце в дошкільних та шкільних закладах. У процесі музичного виховання дітей формуються зацікавленість, любов до музики, естетичний смак, розвиваються музичні здібності. Музика вводить дитину у світ хвилюючих, радісних переживань, відкриває шлях до естетичного освоєння навколишнього середовища в межах, доступних певній віковій категорії.

Видатний український педагог В.О.Сухомлинський писав, що музика - це могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини. Першоджерелом музики є сама людина, її духовний світ, мислення і мова. Музичний образ по-новому розкриває перед людьми особливості предметів і явищ дійсності. Музика - уява - фантазія - казка - творчість - ось така доріжка, йдучи по якій, дитина розвиває свої духовні сили. Музика наповнює казкові образи живим биттям серця і трепетом думки. Музика вводить дитину у світ добра [1,633].

Не можна відсторонювати дітей від навколишнього світу кам'яною стіною. Не можна позбавляти учня радощів духовного життя. Духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона - засушена квіточка [2, 242].

Музична мелодія виховує душу, олюднює почуття. В музиці, як і у слові, виражається людська істина. Розвиваючи чутливість дитини до музики, ми облагороджуємо її думки, устремління. Завдання полягає у тому, щоб музична мелодія відкрила у кожному серці животворне джерельце людських почуттів. Як у живому, трепетному слові рідної мови, так і у

музичній мелодії перед дитиною розкривається краса навколишнього світу. Але мелодія - це мова людських почуттів - доносить до дитячої душі не лише красу світу, вона відкриває перед дитиною людську велич і гідність. У хвилини насолоди музикою дитина відчуває, що вона справжня людина. Душа дитини - це душа чутливого музиканта, в ній – туго натягнуті струни, і якщо ви зумієте доторкнутися до них - задзвенить чаруюча музика.

Вперше, ідею про можливість розвитку природи людини в напрямку до досконаліших форм, ми зустрічаємо в Арістотеля. Продовжує її Я.А.Коменський, який веде мову про властиве людині від народження прагнення до знань. Пізніше Песталоцці, під впливом Канта вніс етичне починання в ідею саморозвитку, створивши теорію „ виховання серця ” , тобто морального виховання. А.Дістерверг поширив ідею саморозвитку задатків, бо „виховувати - означає збуджувати ” [3,634].

У розвитку і формуванні людської особистості О.В.Духнович розрізняв такі чинники: „ природа (натура), наука і звичаї, природний нахил людина дістає від самої природи, що становить темперамент, але науку і звичай дають вправи і наставляння, або виховання ” [4, 474-481].

Зрозуміло, що музичне виховання передбачає здійснювати масовий вплив з метою розвитку у школярів та молоді певних музичних знань, умінь та навичок. Крім цього, акцентується велика увага на природних схильностях, як таких, що притаманні кожній людині або властиві в тій чи іншій мірі. Тому природо відповідний аспект, безперечно, є провідним у контексті музичного виховання. Він передбачає не загальний музичний розвиток, а ґрунтується на природних здібностях, обдарованості, таланті, які потребують певних умов з метою їх розвитку та удосконалення. Тому і принцип природо відповідності займає центральне місце в системі музичного виховання.

Вивчення музичних здібностей і схильностей дітей, як і будь-яких інших природних задатків, є вихідною умовою, що забезпечує ефективний виховний вплив, який, у свою чергу, дає певний рівень музичного навчання. Саморозвиток, спадковість, індивідуалізація навчально-виховного процесу - принципи, які є похідними принципу природо відповідності.

Умови, що забезпечують їх реалізацію - це урахування в процесі музичного виховання особливостей, пов'язаних із спадковими чинниками, прилучення до різнобічної музичної діяльності школярів, представників їх роду (створення сімейних ансамблів, квартетів, дуетів), урахування вікових та індивідуальних особливостей в процесі музичного розвитку школярів. Наприклад, по-різному сприймають музику люди, які мають різні темпераментні й вікові особливості. Вони вимагають і відповідного репертуару. Вважається також, що музичний супровід піднімає емоційний тонус людини, який буває різним. Здавна люди вважали, що музика має чудодійну силу. Народ склав про неї прекрасні поетичні перекази. Іноді музику називають „ мовою людського серця”, бо багато з того, що ми відчуваємо і переживаємо, не завжди можемо переказати словами.

З давніх-давен спостерігалось, що музика впливає на все живе. Вона має фізіологічну, психологічну, емоційну, інтелектуальну та естетичну дію на людину. Серед усіх різноманітних чинників впливу музики значне місце належить її лікувальним властивостям. Активно регулюючи механізми центральної нервової системи, музикотерапія дає добрі результати в лікуванні психічних, соматичних та, особливо, тих захворювань, які пов'язані з моторними розладами [5, 658].

Найбільш розроблена сфера музичної психології - психологія музичного сприйняття. У розробку цієї проблеми зробили великий внесок вітчизняні музикознавці і теоретики – Б.В.Асаф'єв, Б.Л.Яворський, Ю.Н.Тюлін, Л.А.Мазель, Є.В.Назайкинський, В.В.Медушевський, так і психологи -Б.М.Теплов, М.В.Блінова. Із досліджень, виконаних в останні роки, тут слід відмітити роботи Н.А.Ветлугіной, В.К.Белобородовой, Ю.Б.Алієва, які розглядали дану проблему у педагогічному аспекті.

Отже, провідним у процесі музичного виховання є шлях від естетично-національної основи до вершин класичного, загальноприйнятого світовою громадськістю [6, 639].

Духовні чинники забезпечують інтелектуальний, моральний, естетичний розвиток особистості, відповідні ставлення до навколишнього світу, свого роду, рідного краю, віри, мистецтва, формують уміння цінувати і примножувати духовне багатство країни, життєвий досвід дитини, на що теж слід спиратися вихователю, який прагне інтенсифікувати це зростання. Щоб

осягнути наукові, культурно-мистецькі засади людства, слід більше уваги приділяти науці, формувати у дітей прагнення до знань експериментів, пропагувати знання про відомих представників науки, культури мистецтва, спорту тощо. Люди інтелектуального потенціалу, заслужені митці культури мають займати належне місце в нашому суспільстві, оскільки, саме вони забезпечують і економічний і духовний розвиток країни.

Природне середовище, як правило, є важливим чинником, джерелом творчого натхнення природно обдарованих людей – представників будь-якого виду мистецтва. Тому використання різних аспектів природного середовища в контексті музичного виховання - важлива умова, яка забезпечує реалізацію принципів пізнання " на дотик " (за С. Френе) - дошкільний вік та відтворення його в певних звуках, різновіковості (за А.С.Макаренком) - створення різновікових творчих об'єднань та художніх колективів, що забезпечує творчу співпрацю та обмін досвідом, моральні стосунки та спадковість поколінь. Найефективнішим аспектом є поєднання різних форм музичного виховання із конкретним природним середовищем.

Яскравим прикладом такого поєднання є досвід В.О.Сухомлинського. у музиці він вбачає найчудодійніший засіб привчання дітей до краси, добра, людяності. В.О.Сухомлинський бачив одне із найважливіших завдань виховання дітей в тому, щоб сприймання музичних творів чергувалося із сприйняттям фону, на якому людина може зрозуміти, пізнати красу музики - тиші полів, шелесту дібров, пісні жайворонка у голубому небі, шепотіння дозріваючого колосу пшениці, гудіння бджіл та джмелів.

Все це і є музика природи, те джерело, з якого людина черпає натхнення, створюючи музичну мелодію [7, 162].

В естетичному вихованні взагалі, і музичному особливо, важливі психологічні установки, якими вихователь керується, прилучаючи дітей до світу прекрасного. Для В.О.Сухомлинського головною була установка на виховання здібностей, емоційно ставитися до краси і на потребу вражень естетичного характеру. Важливу мету всієї системи виховання видатний педагог бачив у тому, щоб школа навчила людину жити в світі прекрасного, щоб вона не могла жити без краси, щоб краса світу творила красу в ній самій. У його „Школі радості” велика увага приділялась слуханню музики - музичних творів і музики природи. Першим завданням, яке при цьому ставилося, полягало в тому, щоб викликати емоційну реакцію на мелодію і потім поступово переконати дітей, що краса музики впливає з краси навколишнього світу, що музична мелодія ніби закликає людину: „Зупинись, прислухайся до музики природи, насолоджуйся красою цього світу, бережи її і примножуй ”. Досвід переконує, що людина оволодіває і рідною мовою, і азбукою музичної культури - здатністю сприймати, розуміти, відчувати, переживати красу мелодії - тільки в роки дитинства. Дитяча душа в однаковій мірі чуйна і до рідного слова, і до краси природи і музичної мелодії. Відчуття краси музичної мелодії відкриває перед дитиною власну красу - маленька людина усвідомлює свою гідність.

В.О.Сухомлинський підбирав для слухання мелодії, у яких в яскравих образах, зрозумілих дітям, передано те, що вони чули навколо себе: щебетання птахів, шелест листя, завивання вітру. При цьому педагог оберігав дітей від перенасиченості вражень, яке він вважав шкідливим для дітей, оскільки може викликати хаос, а потім і зовсім притупити емоційне сприйняття. Видатний педагог використовував не більше двох мелодій в місяць, але в зв'язку з кожною мелодією проводив велику виховну роботу, мета якої - пробудити в дітей бажання ще і ще раз послухати музику, досягнути того, що кожного разу діти відкривали в творах нову красу.

Використання „музики природи" як засобу виховного впливу - велика педагогічна знахідка В.О.Сухомлинського, одна з найважливіших позицій його педагогічної системи. Великі творці мистецтва від Гомера і Вергілія до Гете, Бетховена, Шуберта черпали в природі своє натхнення.

„Головне, до чого я прагнув - це викликати у дітей чітке розуміння і відчуття того, що музика (як і все мистецтво) - не проста розвага і не додаток, не "гарнір" до життя, яким можна користуватися чи не користуватися на свій погляд, а важлива частина самого життя і життя кожної окремої людини, в тому числі і кожного школяра” - писав відомий композитор, та музичний діяч Д.Б.Кабалевський [2, 274].

Отже, можна вважати підхід, який ґрунтується на природо відповідному поєднанні - музика і природа, музика і людина, музика і Я є найефективнішим. В.О.Сухомлинський збудував на цій основі свою педагогічну теорію і дав конкретні рекомендації. Простежимо, як у

його творах "краса природи і музики життя" розкривається за допомогою системи педагогічного впливу:

- організація спостереження за народженням і розквітом краси (спостереженням за забарвленням листя в різні пори року, за лісом у різні пори року, за лісом у різні за цвітінням садів тощо);

- пошук куточків краси і хвилин краси, які залишають у серцях дітей незабутнє враження;

- розвиток в учнів емоційної пам'яті - пам'яті на сприймання прекрасного;

- розвитку емоційної пам'яті, загостренню естетичних почуттів учнів сприяють естетичне забарвлення слова вчителя, його розповіді, що відкривають школярам естетичну значущість спостережуваного;

- естетичне бачення і переживання краси передбачають високий рівень естетичної культури відчуттів і сприймань, що досягаються систематичними вправами органів чуття. „Чим тонші відчуття і сприймання, - писав В.О.Сухомлинський, - тим більше бачить і чує людина у навколишньому світі відтінків, предметів, явищ, подій..., тим ширший емоційний діапазон, що характеризує духовну культуру людини”[6, 644].

В.О.Сухомлинський склав власну програму слухання музичних творів, яким на уроці відводилося більше половини часу. На її основі діти спочатку вчилися розуміти музичну мелодію, потім слухали прості п'єси. Кожному твору передувала бесіда, завдяки якій у дітей з'являлось уявлення про картину чи переживання, передані специфічними засобами музики. "Ми прагнемо побудувати систему музичного виховання так, - наголошував педагог, - щоб з року в рік перед учнями поступово відкривався світ великих ідей, відображених у музиці: ідей братерства і дружби людей (дев'ята симфонія Бетховена), ідей боротьби людини проти безжалісної долі (шоста симфонія П.Чайковського), боротьби сил прогресу проти темних сил фашизму (сьома симфонія Д.Шостаковича), до розуміння цих ідей ми підводимо дітей поступово: спочатку, як зазначалося, вони слухають нескладні музичні твори, в яких виражене почуття захоплення красою, добром, людяністю, потім переходять до складніших творів"[7, 163-165].

Музична освіта продовжувалася на музичних вечорах, які проводилися для учнів молодшого, середнього і старшого віку. Програма передбачала прослухування вокальних, інструментальних та симфонічних творів і уривків (увертюр, арій) з опер найвидатніших українських та зарубіжних композиторів. "Кожний музичний твір є почерговою сходинкою в музичній освіті. Щоб навчити розуміти музику, треба розповісти про музичні засоби вираження думок та почуттів. Ми починаємо з елементарного пояснення музичних асоціацій і аналогій, показуємо, як композитори запозичують їх з навколишнього світу звуків. Поступово переходимо до аналізу ідеї музичного твору" [6, 639].

Сьогодні в умовах становлення української національної системи виховання, досить актуальним є звернення до досвіду педагогічної класики, представником якої є В.О.Сухомлинський. Його музично-естетичні принципи є актуальними й донині. Коли заглиблюєшся в його педагогічну систему, то переконуєшся, що її дійсно можна використовувати в процесі розвитку сучасної системи виховання.

Недарма слова В.О.Сухомлинського „музичне виховання - це не виховання музиканта, а виховання людини” відомий творець музичної системи виховання Д.Б. Кабалецький використав як дефіс, вважаючи, що уроки музики, ні в якій мірі не заперечуючи важливості хорового співу, який розвиває національні хорові традиції, рівноцінно як і важливості музичної грамоти, ставлять перед собою значно ширше завдання ввести учнів у світ великого музичного мистецтва, навчити їх любити і розуміти музику у всьому багатстві її форм і жанрів, тобто виховати і учнів музичну культуру, як частину усїєї її духовної культури [2, 278].

Висновки. Отже, цілі музичного виховання дітей шкільного та дошкільного віку підпорядковані загальній меті - виховати людину активну, творчу, ініціативну, яка вмє бачити, розуміти, відчувати і творити прекрасне в повсякденному житті і мистецтві. Тобто сутність музичного виховання впливає із триєдиної основи загального виховання людини - це виховання в неї різнобічного світобачення, світосприйняття та певного ставлення, що ґрунтується на почутті людини, та різних форм діяльності стосовно навколишнього світу (природи), людського

середовища (спільноти), та самої себе (особистісне Я). Музична вихованість та виховання - це синтез певного рівня музичної освіти, відчуттів ставлень до світу музики та музичної творчості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / Вибрані твори. У. 5-ти т. — Т.5. — К.: Рад. шк., 1977. — 639 с.
2. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. — К.: Рад. шк., 1978. — 263 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. — К., 1977. — Т.4. — 640 с.
4. Сухомлинський В.О. Виховання обов'язку // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. — Т.5. — К.: Рад. школа, 1977. — С.472–488.
5. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори: В 5 т. — К.: Рад. шк., 1976. — Т.1. — 653 с.
6. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором // Вибрані твори: В 5-ти т. — К.: Рад. шк., 1977. — Т.4. — 638 с.
7. Сухомлинський В.О. Слово про слово // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. — Т.5. — К.: Рад. школа, 1977. — С.160–167.

Лециук Н.

Науковий керівник – Водяна В.О.

ВИРАЗОВІ ЗАСОБИ БАЯННОЇ МУЗИКИ ВЛАДИСЛАВА ЗОЛОТАРЬОВА (НА ПРИКЛАДІ СОНАТИ №2, Ч.1)

Актуальність теми: Одним із найбільш загадкових та неординарних композиторів ХХ століття є російський композитор Владислав Золотарьов. Досліджуючи феномен творчості В. Золотарьова варто відзначити, що на формування його музичного обдарування мали вплив велика кількість факторів. Непересічна особистість композитора, особливості життєвого шляху визначають характерні особливості його музики, основні сюжетні лінії та жанри творчості. Враховуючи загальну картину розвитку музичного мистецтва ХХ століття в творчості В. Золотарьова присутні неокласичні тенденції, що визначають основний шлях становлення його творчого самоутвердження в музичному мистецтві. Інтонаційно-образна сфера музичних творів композитора має національне коріння і є синтезом виразово-виконавських можливостей баяна та внутрішнього художнього світосприйняття. Наукова методологія розгляду цієї теми полягає у застосуванні комплексного функціонального аналізу не лише музичних творів В. Золотарьова як продукту композиторської діяльності, але й особистості митця та розвитку загального музичного життя визначеного періоду дослідженням композиторської творчості В. Золотарьова займалися А. Малкуш, Ф Ліпс, П Серотюк, І Краузе, Б Пиц.

Особливості інтонаційної природи творів В. Золотарьова можна розглядати в контексті теоретико - методичних здобутків Є. Назайкінського, М. Медушевського, що лягло в основу аналізу формотворення та художньої виразності Сонати №2, ч. 1. Дослідження про музично-виразових можливостей баяна викладено в працях М. Давидова та І. Пуріца.

Метою статті є висвітлення виразових можливостей баянної музики Владислава Золотарьова на прикладі Сонати №2, ч.1.

Баянне мистецтво Владислава Золотарьова – це унікальний музичний феномен, який потребує детального осмислення та ґрунтового вивчення з використанням різноманітних методологій. Створення оригінального репертуару для баяна, як синтезу індивідуального стилю на ґрунті залучення національного музичного матеріалу, дало можливість вивести баян на новий рівень розвитку і утвердження в академічному мистецтві. В часи В. Золотарьова баян поступово відходив із сфери народного музикування і утверджувався в класичному мистецтві. Розширення виразових можливостей баяна надало можливість як композиторам так і виконавцям шукати нові форми самовиразу у звуках. В. Золотарьов намагався максимально точно відобразити певні художні явища за допомогою основних виразових можливостей баяна.

Однією із таких найбільш важливих виразових можливостей баяна використаних Владиславом Золотарьовим є інтонаційна виразність. Проаналізувавши баянні твори композитора варто відзначити, що він використовує найрізноманітніші композиторські засоби виразності, які розкривають музичний зміст. Серед них темброво-регістрові особливості баяна, фактура викладу тематичного матеріалу, штрихово-артикуляційні та віртуозні можливості.